

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра конституційного права та галузевих дисциплін

08-02-09М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Історія держави і права зарубіжних країн»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Право»

спеціальності D8 Право
денної/заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Протокол № 01 від 03.09.2025 р.

Рівне – 2025

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни *«Історія держави і права зарубіжних країн»* для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності D8 “Право”, денної/заочної форми навчання [Електронне видання]/ Панкевич І. М., Багатко А. С. – Рівне : НУВГП, 2025. – 46 с.

Укладачі: Панкевич І. М., д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін; Багатко А. С. асистент кафедри інформаційного права та юридичної журналістики.

Відповідальні за випуск: Міщук Інна Володимирівна, к.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності D8 Право Міщук Інна Володимирівна.

Попередня версія видання: 07-02-89М

© І. М. Панкевич,
А. С. Багатко, 2025
© НУВГП, 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА.....	5
1.1. Опис навчальної дисципліни.....	5
1.2. Тематика практичних занять.....	8
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики.....	10
1.4. Критерії та шкала оцінювання	10
2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	12
3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	39
4. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	40
5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	44

Передмова

Шановні студенти!

Сучасні процеси державотворення, демократизації суспільного життя, євроінтеграційні прагнення України та активний розвиток міжнародно-правових стандартів зумовлюють потребу у ґрунтовному вивченні історії держави і права зарубіжних країн. Знання історичних моделей державності та правових систем провідних країн світу дозволяє глибше зрозуміти закономірності виникнення, становлення і розвитку державних інститутів, еволюцію права, джерел правового регулювання та правових традицій різних народів.

Навчальна дисципліна «Історія держави і права зарубіжних країн» спрямована на формування у студентів цілісного уявлення про основні етапи розвитку держави і права від найдавніших часів до сучасності. У межах курсу розглядаються ключові історико-правові явища: становлення державності у країнах Стародавнього Сходу, античному світі, середньовічній Європі, розвиток правових систем Нового часу, формування сучасних демократичних інститутів, а також трансформації правових моделей у XX–XXI століттях.

Особливу увагу приділено порівняльно-правовому аналізу державних форм, систем органів влади, джерел права та правових інститутів, що сприяє розвитку юридичного мислення, навичок аналізу нормативних і історичних джерел, а також здатності оцінювати правові процеси у контексті історичного розвитку. Опанування цієї дисципліни є важливою складовою професійної підготовки майбутніх юристів, адже дозволяє краще розуміти природу сучасного права та закономірності його розвитку.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1. Опис навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» є формування у студентів системних знань про розвиток держави і права зарубіжних країн від стародавніх часів до сучасності, а також розвиток практичних навичок аналізу правових явищ та процесів у історичному та сучасному контексті, що забезпечує підготовку висококваліфікованих правників, здатних застосовувати отримані знання у професійній діяльності, наукових дослідженнях та міжкультурній комунікації.

Основними завданнями дисципліни є надання студентам системних знань про історію держави і права зарубіжних країн, розвиток уявлення про еволюцію державності та правових систем у різних країнах і епохах. Формування умінь здійснювати порівняльний аналіз державних та правових інститутів, законодавчих актів і судової практики у контексті їх впливу на розвиток національного та міжнародного права. Розвиток здатності застосовувати знання історії держави і права у практичних правових ситуаціях, зокрема при підготовці обґрунтованих правових висновків, проектів актів та аналітичних матеріалів. Виховання у студентів поваги до прав і гідності людини, цінності культурних, моральних і наукових досягнень суспільства, а також принципів верховенства права і мультикультурності. Формування навичок критичного та системного аналізу правових явищ, здатності до самостійного прийняття обґрунтованих рішень і ведення професійної дискусії. Забезпечення підготовки студентів до ефективного використання сучасних інформаційних джерел, технологій і

методів правничої роботи у дослідженнях та професійній діяльності.

Компетентності:

ІК – Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

ЗК1 - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3 - Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7 – Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК13 – Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК14- Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК18- Здатність володіти навичками публічних виступів, ведення переговорів, професійної та наукової дискусії, підготовка та демонстрація результатів дослідження.

СК1- Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2- Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3- Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової

природи.

СК4 - Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК5 - Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК6 - Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК8 - Здатність застосовувати правові принципи та доктрини

СК10 – Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК11- Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12 – Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13 – Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК 17 - Здатність аналізувати правові процеси і явища в історичному контексті.

Програмні результати навчання (ПРН). Результати навчання (РН)

РН2 –Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав Людини.

РН3- Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН5- Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН6- Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН18- Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН19- Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН20- Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН21- Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

1.2. Тематика практичних занять

№ п\п	Назва теми	Кількість годин			
		лекції		практичні	
		денна форма	заочна форма	денна форма	заочна форма
МОДУЛЬ 1. Основи історії держави і права та розвиток ранніх правових інститутів					
1.	Тема 1. Предмет, методи та періодизація історії держави і права зарубіжних країн	2	2	2	2
2.	Тема 2. Становлення державності та права у країнах Стародавнього Сходу	2	2	2	2
3.	Тема 3. Формування та розвиток державності і права у Стародавній Греції	2	2	2	2

4.	<i>Тема 4. Формування та розвиток держави і права у Стародавньому Римі</i>	2	-	1	-
5.	<i>Тема 5. Еволюція держави та правових інститутів у середньовічній Європі</i>	2	1	1	1
6.	<i>Тема 6. Формування конституційної монархії в Англії</i>	2	-	2	-
МОДУЛЬ 2. Розвиток держави і права в Новий час та формування сучасних правових систем					
7.	<i>Тема 7. Державна влада та право у Франції від абсолютизму до революції</i>	2	1	2	1
8.	<i>Тема 8. Еволюція державності і права: Німеччина та європейський контекст</i>	2	-	2	-
9.	<i>Тема 9. Виникнення американської держави та конституційної системи</i>	2	1	2	1
10.	<i>Тема 10. . Еволюція буржуазних держав та правових систем світу</i>	2	2	2	2
11.	<i>Тема 11. Правові сім'ї сучасності та міжнародне право в умовах глобалізації</i>	2	1	2	1

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань здобувачів освіти з освітньої компоненти проводиться у формах:

- усного опитування на практичних заняттях;
- оцінки за написання есе та участь в обговоренні проблемних питань;
- аналіз та складання правових документів;
- оцінка виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основні критерії, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені силябусом;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів;
- своєчасність виконання;
- дотримання вимог до оформлення.

Критерії оцінювання практичних завдань (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково та містить суттєві помилки методичного або розрахункового характеру, порушені терміни виконання та вимоги до оформлення;

60% – завдання виконано повністю, але містить суттєві помилки, порушені терміни виконання та вимоги до оформлення;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки (висновки, оформлення тощо);

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

**у разі колективного виконання завдань передбачається розподіл балів між виконавцями*

Критерії оцінювання ситуаційних вправ та інших завдань творчого характеру* (% від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало, порушені терміни виконання;

60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки,

судження здобувача вищої освіти недостатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог до термінів та оформлення;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

**у разі колективного виконання завдань передбачається розподіл балів між виконавцями*

Підсумкова складова оцінювання передбачає складання двох модульних контролів (та/або іспиту) у тестовій формі на платформі Moodle.

Іспит здається студентом у таких випадках:

*- студент не повністю виконав завдання передбачені
силабусом дисципліни та не отримав рекомендацію щодо*

автоматичного зарахування суми поточних балів у якості підсумкової оцінки;

- студент хоче покращити отриману шляхом автоматичного зарахування суми поточних балів підсумкову оцінку.

Тестові завдання включають три рівні складності: достатній рівень (запитання з однією правильною відповіддю із п'яти запропонованих варіантів), вище достатнього (запитання із декількома правильними відповідями із п'яти запропонованих варіантів), високого рівня складності (завдання на співставлення понять, визначення поняття із пропущеним словом).

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I. Основи історії держави і права та розвиток ранніх правових інститутів

ТЕМА № 1. Предмет, методи та періодизація історії держави і права зарубіжних країн

План лекції:

1. Предмет історії держави і права зарубіжних країн
2. Поняття та значення дисципліни
3. Джерела історії держави і права зарубіжних країн
3. Періодизація історії держави і права зарубіжних країн

Питання для семінарського заняття:

1. Розкрийте предмет історії держави і права зарубіжних країн як навчальної дисципліни та науки.
2. У чому полягає відмінність між предметом історії держави і права та предметом теорії держави і права?
3. Яке значення має вивчення історії держави і права зарубіжних країн для професійної підготовки юриста?

4. Охарактеризуйте основні методи дослідження в історії держави і права зарубіжних країн (історичний, порівняльно-правовий, системний тощо).
5. Поясніть поняття «джерела історії держави і права» та наведіть їх класифікацію.
6. Які нормативно-правові акти належать до основних джерел історії держави і права зарубіжних країн?
7. Яку роль відіграють судова практика та правові звичаї як історико-правові джерела?
8. Охарактеризуйте значення історичних пам'яток права (наприклад, Закони Хаммурапі, Закони XII таблиць, Велика хартія вольностей).
9. Розкрийте поняття періодизації історії держави і права зарубіжних країн.
10. Які критерії застосовуються для періодизації розвитку держави і права (економічні, політичні, соціальні, правові)?
11. Наведіть найбільш поширені підходи до періодизації історії держави і права зарубіжних країн.
12. Поясніть, чому періодизація має умовний характер і може відрізнятися залежно від наукового підходу.

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із запропонованих тем:

1. Предмет і методи історії держави і права зарубіжних країн.
2. Значення дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» у професійній підготовці юриста.
3. Основні джерела історії держави і права зарубіжних країн: поняття та класифікація.
4. Нормативно-правові пам'ятки як джерела історії держави і права (приклади та значення).
5. Роль правового звичаю у становленні права зарубіжних країн.
6. Судова практика як джерело права в історичному розвитку (на прикладі Англії або США).

7. Основні підходи до періодизації історії держави і права зарубіжних країн.
8. Співвідношення історії держави і права зарубіжних країн з теорією держави і права та історією політико-правових учень.

Завдання № 2

Провести порівняльний аналіз конституцій двох зарубіжних держав (за вибором студента) та підготувати письмову роботу, у якій висвітлити такі питання:

1. Форма державного правління та форма державного устрою.
2. Структура конституції та її юридичні властивості.
3. Порядок прийняття конституції та внесення до неї змін і доповнень.
4. Закріплення прав і свобод людини і громадянина (обсяг, гарантії, механізми захисту).
5. Особливості системи органів державної влади (законодавча, виконавча, судова влада; взаємодія та стримування і протидія).

Завдання № 3

Підготуйте структурно-логічну схему (у вигляді таблиці або презентації), у якій відобразить систему джерел конституційного права однієї із зарубіжних держав (за вибором студента).

У схемі доцільно відобразити такі елементи:

- Конституція (основний закон);
- Конституційні закони та органічні закони (за наявності);
- Звичайні закони;
- Підзаконні нормативно-правові акти;
- Судові рішення (конституційних судів / судовий прецедент);
- Міжнародні договори та їх місце в національній системі права;

- Конституційні звичаї (якщо притаманні обраній державі).

ТЕМА № 2. Становлення державності та права у країнах Стародавнього Сходу

План лекції:

1. Загальна характеристика держав Стародавнього Сходу
2. Держава і право Стародавнього Єгипту
3. Держава і право Стародавнього Вавилону
4. Держава і право Стародавньої Індії
5. Загальні особливості держави і права країн Стародавнього Сходу

Питання для семінарського заняття:

1. Які основні політичні та соціальні особливості держав Стародавнього Сходу?
2. Охарактеризуйте форму правління та організацію влади у Стародавньому Єгипті.
3. Які правові норми і закони були закріплені у Древньому Вавилоні? Наведіть приклади.
4. Розкажіть про особливості держави та права у Стародавній Індії (зокрема, роль кастової системи та релігійних норм).
5. Порівняйте основні характеристики держав і правових систем країн Стародавнього Сходу.
6. Які спільні риси можна виділити у правових системах Стародавнього Єгипту, Вавилону та Індії?
7. Яким чином релігія та культура впливали на формування права у Стародавньому Сході?
8. Наведіть приклади історичних джерел, які відображають державність та право цих країн (наприклад, закони Хаммурапі, папіруси Єгипту, «Ману-сміті»).

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Загальна характеристика держав Стародавнього Сходу: політична та соціальна структура.
2. Держава і право Стародавнього Єгипту: організація влади та основні закони.
3. Держава і право Стародавнього Вавилону: закони Хаммурапі та їх значення.
4. Держава і право Стародавньої Індії: роль кастової системи та релігійних норм у праві.
5. Порівняльний аналіз державності та права країн Стародавнього Сходу: спільні риси та відмінності.
6. Джерела історії держави і права країн Стародавнього Сходу: письмові пам'ятки та археологічні дані.

Завдання № 2

Провести порівняльний аналіз держав і права країн Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія) та підготувати письмову роботу, у якій висвітлити такі питання:

1. Форма державного правління та форма державного устрою у кожній державі.
2. Організація влади: центральна та місцева адміністрація, роль правителя.
3. Основні правові норми та їх зміст (законодавчі акти, звичаї, релігійні приписи).
4. Закріплення прав і обов'язків людей: соціальні групи, обмеження та гарантії.
5. Спільні риси та відмінності у державності та праві країн Стародавнього Сходу.

Завдання № 3

Підготуйте креативну схему або інфографіку, у якій відобразіть вплив релігії та культури на формування права та державності у країнах Стародавнього Сходу.

У роботі доцільно показати:

- Як релігійні норми впливали на закони та судову практику;
- Роль культових установ у державному управлінні;
- Взаємозв'язок соціальної структури (касти, соціальні групи, рабство) та правових норм;
- Приклади історичних джерел, які підтверджують взаємозв'язок релігії, культури та права.

ТЕМА № 3. Формування та розвиток державності і права у Стародавній Греції

План лекції:

1. Загальна характеристика Стародавньої Греції
2. Виникнення та еволюція грецьких полісів
3. Державний устрій Афін
4. Державний устрій Спарти
5. Право Стародавньої Греції
6. Значення держави і права Стародавньої Греції

Питання для семінарського заняття:

1. Які природно-географічні та соціально-економічні умови вплинули на розвиток державності у Стародавній Греції?
2. Які етапи розвитку пройшла грецька цивілізація (Крито-мікенський, “темні віки”, архаїчний, класичний період)?
3. Що таке поліс? Які його ключові ознаки та особливості як форми державності?
4. Чому саме поліс став основною формою політичної організації греків?
5. Які були типові органи влади у грецьких полісах?

6. Які соціальні групи існували в Афінах та Спарті (громадяни, метеки, раби, періеки, ілоти)?
7. Які основні етапи політичної еволюції Афін?
8. Реформи Солона: причини, зміст, значення.
9. Реформи Клісфена: які зміни він запровадив і чому їх вважають основою демократії?
10. Які органи влади діяли в Афінах у період розквіту демократії (Екклесія, Буле, Геліея, стратеги, архонти)?
11. Які принципи афінської демократії можна виділити?
12. Хто мав право брати участь у політичному житті Афін?
13. Які були сильні та слабкі сторони афінської демократії?
14. Які умови сприяли формуванню спартанської моделі держави?
15. Які соціальні групи існували у Спарті та яке їх правове становище?
16. Які органи влади існували у Спарті (два царі, герусія, апелла, ефори)?
17. Чому Спарту вважають олігархічною або військово-аристократичною державою?
18. У чому полягала сутність “виховної системи” Спарти та її державне значення?

Завдання № 1

Підготувати презентацію на одну із тем:

1. Загальна характеристика Стародавньої Греції (природно-географічні умови, населення, періодизація).
2. Поліс як форма державності: виникнення, структура, особливості.
3. Етапи розвитку Афінської держави (від родового ладу до демократії).
4. Реформи Солона та їх значення.
5. Реформи Клісфена: формування основ демократії.
6. Органи влади в Афінах (Екклесія, Буле, Геліея, архонти, стратеги).
7. Афінська демократія: принципи, переваги та недоліки.

8. Державний устрій Спарти: особливості, органи влади.
9. Соціальна структура Спарти: спартіати, періеки, ілоти.
10. Право Стародавньої Греції: джерела, основні інститути, суд.
11. Судова система Афін та судовий процес.
12. Значення держави і права Стародавньої Греції для розвитку Європи.

Завдання № 2

Порівняти державний устрій Афін і Спарти.

Виконати у формі таблиці за такими критеріями:

1. Форма державного правління
2. Органи влади та їх повноваження
3. Соціальна структура населення
4. Участь громадян у політичному житті
5. Судова система
6. Особливості виховання та військової організації
7. Сильні та слабкі сторони державного устрою

Результат подати письмово (1–2 стор.)

Завдання № 3

Проаналізувати основні джерела права Стародавньої Греції та їх роль у формуванні правової системи полісів.

У межах завдання необхідно:

1. Визначити поняття джерел права у Стародавній Греції.
2. Охарактеризувати основні джерела права:
 - звичаєве право;
 - закони (зокрема закони Драконта та реформи Солона);

- судова практика (роль народного суду);
 - рішення народних зборів.
3. Пояснити, як право відображало соціальну структуру та інтереси громадян полісу.
 4. Зробити висновок про значення грецького права для подальшого розвитку європейської правової традиції.

ТЕМА № 4. Формування та розвиток держави і права у Стародавньому Римі

План лекції:

1. Загальна характеристика Стародавнього Риму
2. Римська держава в період царства
3. Республіка: становлення демократичних елементів
4. Імператорський період
5. Історичне значення римської держави і права

Питання для семінарського заняття:

1. Які особливості державного устрою Риму в період царства?
2. Які повноваження мав цар (rex) і які органи його обмежували?
3. Яку роль відігравали Сенат і Народні збори в царський період?
4. У чому полягає значення реформ Сервія Тулія?
5. Які причини падіння царської влади та встановлення республіки?
6. Які органи влади функціонували в період республіки (консули, претори, сенат, народні збори)?
7. Яке значення мала посада народного трибуна (tribunus plebis)?
8. Які види народних зборів існували в Римі та чим вони відрізнялися?
9. Яка роль Сенату в системі влади Римської республіки?

10. Що таке диктатура в Римі і в яких випадках її застосовували?
11. Які основні риси римської республіканської моделі управління?
12. Які причини кризи республіки та переходу до імперії?
13. Які основні форми імперії існували в Римі (принципат і домінат)?
14. Який правовий статус імператора та його повноваження?
15. Як змінилися функції Сенату та народних зборів у період імперії?
16. Які основні адміністративні зміни відбулися в державному управлінні?
17. Яку роль відіграла армія у становленні імператорської влади?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Загальна характеристика Стародавнього Риму (етапи розвитку, соціальна структура, особливості державності).
2. Римська держава в період царства: органи влади, роль Сенату та народних зборів.
3. Реформи Сервія Тулія та їх значення для розвитку Риму.
4. Становлення Римської республіки: причини падіння царської влади.
5. Органи влади Римської республіки (консули, претори, сенат, народні збори).
6. Боротьба патриціїв і плебеїв та її роль у формуванні римського права.
7. Народні трибуни: статус, повноваження, значення для плебеїв.
8. Римська диктатура: підстави введення та правова природа.
9. Перехід від республіки до імперії: причини та наслідки.
10. Принципат і домінат: порівняльна характеристика.

11. Джерела римського права (Закони XII таблиць, пре-торське право, сенатусконсульти, конституції імпера-торів).
12. Кодифікація Юстиніана та її значення для європейської правової системи.
13. Історичне значення римської держави і права для ро-звитку цивілізації.

Завдання № 2

Скласти порівняльну таблицю державного устрою Риму в різні історичні періоди.

Порівняти:

- Царський період
- Республіканський період
- Імператорський період

Критерії порівняння (для таблиці):

1. Форма правління
2. Основні органи влади
3. Роль Сенату
4. Народні збори та їх значення
5. Посадові особи та їх повноваження
6. Судова система
7. Соціальна структура населення
8. Джерела права
9. Сильні та слабкі сторони моделі управління

Завдання № 3

Проаналізувати основні джерела римського права та їх роль у розвитку правової системи.

У межах завдання необхідно:

1. Розкрити поняття джерел римського права.
2. Охарактеризувати основні джерела римського права:
 - звичаєве право;
 - Закони XII таблиць;
 - плебісцити;

- сенатусконсульти;
 - преторське право (едикти преторів);
 - конституції імператорів;
 - праці римських юристів;
 - кодифікація Юстиніана.
3. Пояснити, як змінювалися джерела права залежно від періоду розвитку держави (царство – республіка – імперія).
 4. Зробити висновок про значення римського права для формування сучасних правових систем (особливо цивільного права).

ТЕМА № 5. Еволюція держави та правових інститутів у середньовічній Європі

План лекції:

1. Загальна характеристика середньовічної Європи
2. Поняття та структура феодальної держави
3. Станово-представницькі органи та розвиток парламентських інститутів
4. Вплив римського права на середньовічне законодавство
5. Значення середньовічної держави і права для розвитку європейських правових систем

Питання для семінарського заняття:

1. Які хронологічні межі Середньовіччя та його основні етапи (раннє, зріле, пізнє)?
2. Які ключові політичні та соціально-економічні особливості середньовічної Європи?
3. Яку роль відігравали християнська церква, варварські королівства та спадщина Риму у формуванні державності?
4. Які основні типи держав існували у середньовічній Європі (монархії, міські республіки, імперії)?

5. Що таке феодалізм і які його основні ознаки?
6. Які характерні риси феодальної держави?
7. Поясніть поняття: васалітет, сеньйор, лен (феод), бенефіцій.
8. Які форми феодальної монархії виділяють (ранньофеодальна, станово-представницька, абсолютна)?
9. Які причини феодальної роздробленості та її наслідки для державності?
10. Яке місце займали міста у політичній системі середньовіччя?
11. Чому виникли станово-представницькі органи?
12. Які стани брали участь у представницьких органах?
13. Англійський парламент: етапи становлення та основні повноваження.
14. Генеральні штати у Франції: склад, функції, значення.
15. Кортеси в Іспанії: особливості формування та діяльності.
16. Яке історичне значення Великої хартії вольностей (1215 р.)?
17. Як станово-представницькі органи вплинули на розвиток ідеї обмеження влади монарха?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Загальна характеристика середньовічної Європи (хронологія, соціально-економічні та політичні особливості).
2. Феодальна держава: поняття та структура (васалітет, лен, бенефіцій, сеньйори).
3. Причини феодальної роздробленості та її наслідки для державності.
4. Станово-представницькі органи та розвиток парламентських інститутів (англійський парламент, генеральні штати Франції, кортеси Іспанії).
5. Велика хартія вольностей (1215 р.) та її значення для обмеження влади монарха.

6. Рецепція римського права у середньовічній Європі (університети, глосатори, вплив на законодавство).
7. Основні джерела середньовічного права (звичаєве, королівське, церковне право).
8. Вплив середньовічної держави і права на розвиток сучасних європейських правових систем.
9. Соціальна структура середньовічного суспільства (стани, роль міст і буржуазії).
10. Порівняння феодальної держави та сучасної державності (силні та слабкі сторони).

Завдання № 2

Складіть порівняльну таблицю розвитку державного устрою та правових інститутів у середньовічній Європі. Порівняйте раннє, зріле та пізнє Середньовіччя за основними критеріями: форма правління, соціальна структура, правові інститути, органи влади, вплив церкви та розвиток парламентських інститутів. Подайте результат у вигляді таблиці або короткої презентації (1–2 сторінки або 5–7 слайдів).

ТЕМА № 6. Формування конституційної монархії в Англії

План лекції

1. Загальна характеристика Англії у середньовіччі
2. Розвиток парламентської системи
3. Прецедентне право та роль судової практики
4. Значення формування конституційної монархії

Питання для семінарського заняття:

1. Які основні політичні та соціально-економічні особливості Англії у середньовіччі сприяли розвитку монархії?
2. Які події та процеси сприяли виникненню та становленню парламентської системи в Англії?
3. Яка структура англійського парламенту у середньовіччі і як вона змінювалася з часом?
4. Що таке прецедентне право і яку роль відіграла судова практика у розвитку англійського права?
5. Як відомі документи, такі як Велика хартія вольностей (Magna Carta, 1215), вплинули на обмеження влади монарха?
6. Чим відрізняється конституційна монархія від абсолютної монархії?
7. Яке значення Англійської революції XVII століття та прийняття Білля про права (Bill of Rights, 1689) для формування конституційної монархії?
8. Як встановлення конституційної монархії вплинуло на розвиток демократії та правової держави в Англії?
9. Які уроки з англійського досвіду можуть бути застосовані у сучасних системах державного управління?
10. Обговоріть роль монарха та парламенту в сучасній Англії. Чи збереглися риси конституційної монархії сьогодні?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Політичний і соціально-економічний розвиток Англії у середньовіччі.
2. Виникнення та еволюція парламентської системи в Англії.
3. Велика хартія вольностей (Magna Carta, 1215) та її значення для обмеження влади монарха.
4. Роль судової практики та прецедентного права у формуванні англійського права.
5. Англійська революція XVII століття та її вплив на встановлення конституційної монархії.
6. Білль про права (Bill of Rights, 1689) як основа конституційної монархії в Англії.
7. Вплив формування конституційної монархії на розвиток демократії та правової держави

Завдання № 2

Проаналізувати історичні ситуації та документи з історії Англії:

1. ***Король Іоанн Безземельний підписав Велику хартію вольностей (1215).***
 - Обговоріть, які права та обмеження влади монарха були закріплені у документі.
 - Як цей документ вплинув на розвиток парламентської системи?
2. ***Парламент відмовився фінансувати дії короля Карла I без погодження своїх законодавчих органів.***
 - Поясніть причини конфлікту між монархом і парламентом.
 - Які уроки можна винести щодо балансу влади?
1. ***Прийняття Білля про права (Bill of Rights, 1689).***
 - Які основні принципи обмеження влади монарха були встановлені?
 - Чому саме ці принципи вважаються фундаментом конституційної монархії?

Підготуйте письмову відповідь (1–2 абзаци на кожну ситуацію) або обговоріть у групах. Наведіть історичні приклади та аргументуйте власну думку. Можна оформити коротку схему/таблицю для наочного порівняння.

ТЕМА № 7. Державна влада та право у Франції від абсолютизму до революції

План лекції

1. Загальна характеристика Франції у Новий час
2. Абсолютизм у Франції
3. Право у Франції періоду абсолютизму
4. Реформи державної влади та права після революції

Питання для семінарського заняття:

1. Які основні політичні, соціальні та економічні особливості Франції у Новий час сприяли зміцненню абсолютизму?
2. У чому полягала суть абсолютизму у Франції? Які риси влади короля робили її абсолютною?
3. Яку роль відігравали провінційні суди та прецедентне право у правовій системі абсолютистської Франції?
4. Які були основні закони, інститути та принципи державного управління у період абсолютизму?
5. Як соціальні та економічні кризи впливали на обмеження або реформування абсолютистської влади?
6. Які ключові події Французької революції вплинули на зміну державного устрою та права?
7. Як реформи після революції (наприклад, Кодекс Наполеона) змінили систему права та управління?
8. Чим відрізняється правова система абсолютистської Франції від революційної та наполеонівської?

9. Яке значення цих змін для розвитку ідей правової держави та сучасної демократії?
10. Обговоріть роль народу та представницьких органів у формуванні нової державної влади після революції.

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Політичний, соціальний та економічний розвиток Франції у Новий час.
2. Суть абсолютизму у Франції: влада короля та її особливості.
3. Правова система Франції періоду абсолютизму: закони, суди, прецедентне право.
4. Соціальні та економічні кризи як фактор обмеження або реформування абсолютистської влади.
5. Ключові події Французької революції та їх вплив на державний устрій і право.
6. Реформи державної влади та права після революції (зокрема Кодекс Наполеона).
7. Вплив змін державної влади та права на розвиток правової держави та демократії у Франції.

Завдання № 2

1. Король Людовик XIV встановив абсолютну владу та висловив відому фразу: «Держава – це я».
 - Обговоріть, які риси влади робили його правління абсолютистським.
 - Як абсолютна монархія впливала на права та свободи підданих?
2. Франція переживала економічні кризи, неврожай та високі податки для селян і буржуазії.

- Які наслідки це мало для обмеження або реформування абсолютистської влади?
 - Чи можна вважати ці кризи однією з причин Французької революції?
3. Прийняття Кодексу Наполеона (1804) після революційних реформ.
- Які зміни він запровадив у правовій системі Франції?
 - Поясніть, чому ці реформи вважаються фундаментом сучасної системи права.

ТЕМА № 8. Еволюція державності і права: Німеччина та європейський контекст

План лекції

1. Загальна характеристика Європи Нового часу
2. Державність у Німеччині
3. Право у Німеччині Нового часу
4. Порівняльний аналіз розвитку державності і права

Питання для семінарського заняття:

1. Які політичні, економічні та соціальні особливості Європи Нового часу впливали на розвиток державності?
2. У чому полягала специфіка формування державності в Німеччині у порівнянні з іншими європейськими країнами?
3. Яку роль відігравали імперські структури та князівства у політичному устрої Німеччини?
4. Як право регулювало відносини між імператором, князями та містами у Німеччині Нового часу?
5. Які основні джерела права та принципи правової системи Німеччини цього періоду?

6. Як розвиток права у Німеччині відрізнявся від французького або англійського досвіду?
7. Яке значення порівняльного аналізу розвитку державності та права для розуміння європейської політичної та правової традиції?
8. Які уроки з німецького досвіду можуть бути застосовані для сучасних державних систем?
9. Обговоріть вплив релігійних, економічних і соціальних чинників на формування права та державності у Німеччині.
10. Які ключові тенденції європейського розвитку державності відображаються у німецькій історії Нового часу?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Політичний, соціальний та економічний розвиток Європи Нового часу.
2. Особливості формування державності в Німеччині у порівнянні з іншими європейськими країнами.
3. Роль імперських структур, князівств і міст у політичному устрої Німеччини.
4. Правова система Німеччини Нового часу: джерела права та основні принципи.
5. Порівняння розвитку державності та права в Німеччині і Франції/Англії.
6. Вплив релігійних, економічних і соціальних чинників на розвиток права і державності в Німеччині.

7. Значення історичного досвіду Німеччини для сучасних правових і державних систем.

Завдання № 2

Проаналізувати історичні ситуації та документи з історії Німеччини та Європи Нового часу:

1. *Німецькі князівства мали значну автономію в межах Священної Римської імперії.*
 - Обговоріть, як це впливало на єдність державності в Німеччині.
 - Які переваги та недоліки такої політичної структури?
2. *У містах Німеччини діяли магдебурзьке право та інші місцеві правові традиції.*
 - Поясніть, як місцеве право співіснувало з імперським законодавством.
 - Яке значення мали ці правові традиції для розвитку правової системи?
3. *Порівняйте розвиток державності та права в Німеччині з Францією та Англією того ж періоду.*
 - Визначте ключові відмінності та спільні риси.
 - Обговоріть, як різні історичні умови вплинули на формування права та інституцій.

ТЕМА № 9. Виникнення американської держави та конституційної системи

План лекції

1. Загальна характеристика колоніальної Америки
2. Війна за незалежність (1775–1783 рр.)
3. Декларація незалежності 1776 року
4. Конституція США 1787 року

5. Історичне значення американської держави конституційної системи

Питання для семінарського заняття:

1. Які політичні, економічні та соціальні особливості колоніальної Америки сприяли прагненню до незалежності?
2. Які головні причини та наслідки Війни за незалежність (1775–1783 рр.)?
3. Яке значення Декларації незалежності 1776 року для формування американської державності та ідей прав людини?
4. Які основні принципи закладені в Конституції США 1787 року?
5. Як Конституція США забезпечувала баланс влади між президентом, Конгресом та судовою системою?
6. Що таке система «стримувань і противаг» (checks and balances) і яку роль вона відіграє у функціонуванні держави?
7. Яке значення федералізму для розвитку американської державності?
8. Які уроки американського досвіду можна застосувати для сучасних демократичних держав?
9. Яку роль відіграли історичні документи та політична думка того часу у формуванні конституційної системи?
10. Обговоріть історичне значення створення американської держави та її конституційної системи для світу та розвитку демократії.

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Політичний, економічний та соціальний розвиток колоніальної Америки.
2. Причини та наслідки Війни за незалежність (1775–1783 рр.).
3. Декларація незалежності 1776 року: ідеї, значення, вплив на формування державності.
4. Конституція США 1787 року: структура, принципи та система стримувань і противаг.
5. Роль федеральної системи у розвитку американської державності.
6. Вплив американського досвіду на ідеї демократії та конституціоналізму у світі.

Завдання № 2

Студенти діляться на три групи: Континентальний Конгрес, Британський уряд та колоністи. Кожна група обговорює свою позицію щодо незалежності та прав влади. Використовуються документи: Декларація незалежності 1776 року, Конституція США 1787 року та британські закони.

Групи проводять дискусію та намагаються знайти компроміс, враховуючи права всіх сторін. Наприкінці обговорюють, які принципи державності та права були закладені і які уроки можна винести для сучасної держави.

ТЕМА № 10. Еволюція буржуазних держав та правових систем світу

План лекції

1. Загальна характеристика XIX–XX століть
2. Формування буржуазних держав
3. Розвиток конституціоналізму
4. Історичне значення буржуазних держав та правових систем

Питання для семінарського заняття:

1. Які політичні, економічні та соціальні особливості XIX–XX століть сприяли формуванню буржуазних держав?
2. У чому полягає суть буржуазної держави і які її ключові ознаки?
3. Які фактори впливали на розвиток конституціоналізму у різних країнах світу?
4. Як формування буржуазних держав змінювало роль монархії, парламенту та інших інститутів влади?
5. Яке значення промислової революції та економічного розвитку для зміцнення буржуазної держави?
6. Як змінювалася правова система під впливом ідей демократії та прав людини?
7. Які особливості правових систем різних країн світу можна порівняти у контексті розвитку буржуазних держав?
8. Які уроки історії буржуазних держав важливі для сучасного розвитку правової держави?
9. Як боротьба соціальних груп і формування громадянського суспільства впливали на зміцнення конституційних принципів?
10. Яке історичне значення еволюції буржуазних держав для сучасного світу та глобального права?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Політичний, економічний та соціальний розвиток світу у XIX–XX століттях.
2. Сутність буржуазної держави та її ключові ознаки.
3. Розвиток конституціоналізму та демократії у різних країнах.
4. Вплив промислової революції на формування буржуазних держав і правових систем.
5. Значення боротьби соціальних груп і громадянського суспільства для зміцнення правової держави.
6. Порівняльний аналіз правових систем світу у контексті розвитку буржуазних держав.
7. Історичне значення еволюції буржуазних держав для сучасного права і державнос

ТЕМА № 11. Правові сім'ї сучасності та міжнародне право в умовах глобалізації

План лекції

1. Загальна характеристика сучасних держав
2. Правові сім'ї сучасності
3. Міжнародне право та глобалізація.
4. Тенденції розвитку держави і права у сучасному світі
5. Виклики та перспективи сучасних правових систем

Питання для семінарського заняття:

1. Які ознаки сучасної держави відрізняють її від держав минулого?

2. Що таке правова сім'я і які основні правові сім'ї існують у сучасному світі?
3. Які особливості англосаксонської (common law), романо-германської (civil law) та інших правових систем?
4. Як глобалізація впливає на розвиток держави та права?
5. Яке значення міжнародного права для регулювання відносин між державами у сучасному світі?
6. Які міжнародні організації та договори визначають сучасні стандарти права?
7. Які основні тенденції розвитку держави і права у XXI столітті?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Ознаки сучасної держави та відмінності від держав минулого.
2. Правові сім'ї сучасності: англосаксонська (common law), романо-германська (civil law), змішана та інші системи.
3. Вплив глобалізації на розвиток держави та права.
4. Міжнародне право як інструмент регулювання відносин між державами.
5. Роль міжнародних організацій і договорів у забезпеченні сучасних правових стандартів.
6. Тенденції розвитку держави і права у XXI столітті.
7. Виклики та перспективи сучасних правових систем у глобалізованому світі.

Завдання № 2

1. Держава А прийняла закон, що обмежує права меншин і суперечить міжнародним стандартам прав людини.

- Проаналізуйте, які міжнародні організації або договори можуть вплинути на дії держави.
 - Обговоріть, як глобалізація сприяє контролю за дотриманням міжнародних норм.
2. Держава Б застосовує англосаксонську систему права, а держава В – романо-германську систему.
 - Порівняйте ключові принципи цих систем у сфері судочинства та законодавства.
 - Обговоріть, які переваги та виклики існують при взаємодії різних правових систем у глобальному контексті.
 3. Міжнародна організація пропонує стандартизовані правила для цифрової економіки та кібербезпеки.
 - Визначте, які проблеми можуть виникнути при імплементації цих правил у національні системи права.
 - Обговоріть роль міжнародного права у гармонізації норм у глобалізованому світі.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Самостійна робота спрямована на глибше вивчення основних тем дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн», формування навичок самостійного пошуку інформації, аналізу нормативних актів та спеціалізованої літератури. Вона допомагає студентам оволодіти умінням працювати з конституціями зарубіжних країн, законами та іншими нормативно-правовими документами.

Форми самостійної роботи:

- Виконання домашніх завдань.
- Складання схем, таблиць і графічних моделей систем судів зарубіжних країн.
- Підготовка процесуальних та аналітичних документів щодо конституційного контролю.
- Робота з нормативними актами зарубіжних країн, міжнародними договорами та угодами.
- Опрацювання лекційного матеріалу та пошук додаткової спеціалізованої літератури.
- Робота в інформаційних мережах для збору порівняльного матеріалу.
- Опрацювання наукових статей та додаткової спеціалізованої літератури.
- Складання конспектів тем, винесених на самостійне вивчення.

Рекомендації щодо виконання завдань:

Підготовка до семінарських занять включає вирішення ситуаційних задач із відповідної теми.

Для складання схем і таблиць потрібно опрацювати всі матеріали теми, нормативні акти та спеціалізовану літературу.

Інформація у схемах та таблицях повинна бути стислою, максимально інформативною та перевіреною на граматичні, орфографічні та стилістичні помилки.

Готові матеріали слід подавати як на електронному носії, так і у роздрукованому вигляді; допускається також письмова форма.

4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи є індивідуальна робота здобувачів освіти.

Індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни “*Історія держави і права зарубіжних країн*” може включати:

- написання наукових статей, тез наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях;

- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;

- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;

- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз законодавства України;

- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється студентом за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

Теми для написання рефератів
(есе, наукових статей, тез наукових доповідей,
презентацій)

1. Роль державності та права у Стародавньому Єгипті.
2. Політичні системи та законотворчість у Давній Месопотамії.
3. Римська республіка: організація влади та розвиток права.
4. Право Римської імперії та його вплив на сучасні правові системи.
5. Германські королівства: традиції та правові звичаї.
6. Афіни та Спарта: конституційні моделі Стародавньої Греції.
7. Виникнення та розвиток англосаксонського права.
8. Магна Карта 1215 року: обмеження королівської влади та її значення для конституціоналізму.
9. Формування конституційної монархії в Англії: історичні передумови.
10. Абсолютизм у Франції: структура влади та правова система.
11. Французька революція 1789 року: зміни державного устрою та права.
12. Конституція США 1787 року: принципи, структура та історичне значення.
13. Війна за незалежність США та становлення конституційної системи.
14. Державність і право Німеччини у Новий час: розвиток федералізму.
15. Порівняльний аналіз розвитку державності у Франції, Англії та Німеччині.
16. Формування буржуазних держав у XIX–XX століттях.

17. Розвиток конституціоналізму у європейських країнах.
18. Правові сім'ї сучасності: англосаксонська, романо-германська та змішана.
19. Міжнародне право та глобалізація: виклики та перспективи.
20. Федеральна система США: історія та сучасне значення.
21. Судова практика та прецедентне право у розвитку зарубіжних правових систем.
22. Роль конституційного контролю у забезпеченні верховенства права.
23. Вплив промислової революції на формування буржуазних держав і правових систем.
24. Роль парламентів та представницьких органів у зарубіжних державах.
25. Права людини та їх закріплення у конституціях різних країн.
26. Державна влада та право у Франції від абсолютизму до революції.
27. Виникнення американської держави: політичні, соціальні та правові аспекти.
28. Еволюція німецької державності та права у порівняльному контексті Європи.
29. Тенденції розвитку держави та права у сучасному глобалізованому світі.
30. Виклики та перспективи сучасних правових систем у міжнародному середовищі.

Тези доповіді повинні бути обсягом 2-5 сторінок тексту та набрані у редакторі Microsoft Word (LibreOffice Writer) шрифтом Times New Roman, розмір шрифту 14, інтервал між рядками одинарний. Формат аркуша - А4. Параметри сторінки:

ліве поле - 2.0 см, праве - 2.0 см, верхнє - 2.0 см, нижнє - 2.0 см. Сторінки без нумерації. Назва доповіді друкується великими літерами, шрифт жирний, без нахилу та підкреслювань, по центру аркуша, без переносів, відокремлюється від тексту одним вільним рядком зверху та знизу.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Андрій Грубінко. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. Bohdan Books, 2022. 656 с.
2. Іванов І., Туренко О., Куракін О., Тищик Б. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. Видавничий дім "Гельветика", 2022. 546 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Бандурки ; Бандурка О., Швець Д., Бурдін М., Головка О. та ін. ; вступ. слово О. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
4. Попсуєнко Л. І., Аніщук Н., Шершенькова В. Історія держави і права зарубіжних країн (ч. 1) : навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2018. 72 с.
5. Бондарчук Л., Литвинюк Л., Дорох А. Європейський Союз та основні етапи його створення, наслідки та механізм взаємодії. *Young Scientist. Економічні науки*. 2018. № 5 (57). С. 681–684.
6. Яремчук В. Історія держави і права зарубіжних країн : дефініції, схеми, таблиці : навч. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с.
7. Тихоненков Д. Історія держави і права зарубіжних країн в питаннях і відповідях : навч. посібник. Харків : Право, 2019. 248 с.
8. Шигаль Д. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. Право, 2023. 198 с.
9. Тихоненков Д. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання. Право, 2020. 248 с.

10. Гетьман А., Яковюк І. Архітектура європейської безпеки : історія становлення і розвитку. Частина 1. Від Давнього Риму до Другої світової війни. Право, 2021. 180 с.
11. Закоморна К. Посібник для підготовки до іспиту з державного (конституційного) права зарубіжних країн. Право, 2021. 248 с.
12. Бостан Л. Історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник, 2-ге вид. ; рекомендовано МОН України. Центр учбової літератури, 2019. 736 с.
13. Трофанчук Г. Історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник. Юрінком Інтер, 2021. 448 с.
14. Марченко О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник. Т. 1. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 312 с.
15. Талдикін О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : метод. рекомендації для підготовки до самост. та індивід. роботи. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 82 с.
16. Amar, Brest, Levinson, Bernadette Meyler. Processes of Constitutional Decisionmaking: Cases and Materials. 8th ed. Aspen, 2022.
17. Benedict M. L. The Blessings of Liberty. 4th ed. Rowman and Littlefield Publishers, 2022. 660 с.
18. Історія держави і права зарубіжних країн / Бандурка О. М., Головка О. М., Логвиненко І. А. та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки ; вступ. слово О. М. Бандурки ; 2-е вид., доп. та змін. Харків : ХНУВС, 2021. 596 с.

Допоміжна:

1. Пеца Д. Д., Бадида А. Ю., Зан М. І. Навчально-методичний посібник з курсу «Історія держави і права зарубіжних країн». Ужгород : Юридичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 50 с.
2. Зінченко О. Особливості форми правління арабських монархій (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 50–64.
3. Кравчук М. Історико-правова характеристика статусу суддів та судового розсуду в період Нового часу. *Історико-правовий часопис : науковий журнал / упоряд. О. Крикунов*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. № 2 (14). С. 16–20.
4. Талдикін О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : метод. рек. для підготовки до самост. та індивід. роботи. Дніпро : ДДУВС, 2023. 82 с.
5. Шевченко А., Кудін С. Історія держави і права України : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 688 с.
6. Журавльов Д., Коротюк О., Лавринович О. Історія політичних і правових вчень: від стародавніх часів до XVII століття. ОВК, 2021. 238 с.
7. Дручек О. В., Волуйко О. М., Вовк В. М., Посмітна В. В., Коба М. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2024. 186 с.